

The background of the cover is a traditional Chinese ink wash painting. It depicts a serene landscape with towering, craggy mountains and gnarled pine trees. In the center, a man with a beard, wearing a white robe, is seated on a rock, reading a book. In the lower left corner, a small child in a light-colored robe stands looking towards the man. The overall style is characteristic of classical Chinese art, with fine lines and a muted color palette.

ISVV UITGEVERS

Inleiding taoïstische filosofie

Leven vanuit niet-doen

Michel Dijkstra (red.)
René Ransdorp
Jan De Meyer
Woei-Lien Chong

Inleiding taoïstische filosofie

Leven vanuit niet-doen

Michel Dijkstra (red.)
René Ransdorp
Woei-Lien Chong
Jan De Meyer

ISVW UITGEVERS

De zachte krachten zullen zeker winnen
in 't eind — dit hoor ik als een innig fluistren
in mij: zoo 't zweeg zou alle licht verduistren
alle warmte zou verstarren van binnen.

Henriëtte Roland Holst (1869-1952)

INHOUDSOPGAVE

7

VOORWOORD

**'Als niet-doen wordt gedaan, blijft niets ongedaan'
Of: de paradox van een inleiding tot het taoïsme**

Michel Dijkstra

15

HOOFDSTUK I

**'Houd je land klein': de taoïstische staatsleer
in de context van de 'honderd scholen'**

Michel Dijkstra

31

HOOFDSTUK II

De Dao van Laozi

René Ransdorp

79

HOOFDSTUK III

**Zhuangzi en *wuwei*: handelen vanuit het
innerlijke centrum**

Woei-Lien Chong

III

HOOFDSTUK IV

De lege geest

Jan De Meyer

147

HOOFDSTUK V

**Een pruimenbloesem midden in de winter
Taoïstische filosofie in het werk van
zenmeester Eihei Dōgen**

Michel Dijkstra

165

EPILOOG

**Taoïsme en ecologie
Een brug naar onze tijd**

Jan De Meyer

169

Over de auteurs

171

Noten

181

Literatuurlijst

VOORWOORD

‘Als niet-doen wordt gedaan, blijft niets ongedaan.’

Of: de paradox van een inleiding
tot het taoïsme

Michel Dijkstra

Dit boek biedt een eerste kennismaking met de taoïstische wijsbegeerte, een van de belangrijkste en meest tot de verbeelding sprekende stromingen binnen het Chinese denken.

Opvallend genoeg staat het taoïsme zelf juist sceptisch tegenover een verheldering van de leer: “Zij die het weten, spreken niet. Zij die spreken, weten het niet.” Deze reserves beginnen bij de beroemde legende over Laozi (‘Oude Meester’, traditioneel zesde eeuw v.Chr.), de grondlegger van het taoïsme, die de Chinese staat Zhou in eerste instantie wil verlaten zonder dat hij zijn leer heeft opgeschreven. Als een grenswachter hem echter smeekt om zijn wijsheid voor het nageslacht te bewaren, willigt hij deze wens, zo stel ik mij voor, zuchtend in. Het had dus een haartje gescheeld of we hadden nooit iets van Laozi’s leer vernomen. Een bijzonder uitgangspunt voor een filosofie, zeker als je hem vergelijkt met denktradities die aan hun basisteksten een heilige, door God of goden aangereikte status toekennen. Hier komt bij dat de Oude Meester volgens een traditionele biografie niet op de voorgrond wilde treden, maar juist vanuit het verborgene leefde.

Bovendien bevat de aan Laozi toegeschreven canonieke tekst van de taoïstische filosofie, de uit 81 mysterieuze gedichten be-

staande *Daodejing* of het *Boek van de weg en de kracht*, een aantal verzen die op het eerste gezicht ronduit anti-intellectualistisch aandoen. Zoals deze:

Als men zich op leren toelegt, is er
dagelijks vermeerdering.
Als men zich op Dao toelegt, is er
dagelijks vermindering.
Vermindering en nog eens
vermindering tot niet-doen wordt
bereikt.
Wanneer niet-doen wordt gedaan, blijft
niets ongedaan.
Als men de wereld wenst te besturen,
dient men niet bedrijvig te zijn.
Zodra men bedrijvig wordt, is men niet
meer in staat om de wereld te
besturen.¹

Ga vooral niet studeren, lijkt de boodschap van dit gedicht te luiden. Wie veel in de boeken duikt, doet niets anders dan zijn geest verzwaren en zo zijn zorgen vergroten. In plaats van kennis te accumuleren, kan de mens dan ook beter proberen om alles af te leren. Alleen op die manier komt hij dicht bij Dao, een concept dat door het vers bewust vaag wordt gehouden.

Wie deze schijnbare anti-intellectualistische boodschap van de *Daodejing* serieus neemt, wil allicht geen boeken meer lezen en zeker geen inleiding tot de taoïstische filosofie. Bij nader inzien bevat het hierboven aangehaalde gedicht echter een subtielere mededeling dan het afwijzen van studie. De vermindering en nog eens vermindering die de volgeling van Dao realiseert, leidt namelijk tot niet-doen (Chinees: *wuwei*). In tegenstelling tot de voor de hand liggende gedachte dat je de rest van je leven het bed niet meer uit hoeft, duidt dit begrip op een vorm van handelen die alle vormen van fixatie heeft losgelaten. Degene die het 'niet-doen doet'

(Chinees: *wei wuwei*) laat zich dan ook niet door enig winst oogmerk leiden, maar handelt volkomen open, ontspannen en alert. Zo iemand vertekent de situatie waarin hij zich bevindt niet door zijn eigen obsessies, maar staat juist onbevangen in de realiteit. Op die manier kan hij met alles wat er op zijn pad gebeurt rekening houden en soepel met de stroom van gebeurtenissen mee bewegen, in plaats van ertegenin te gaan. Dit ‘leven vanuit niet-doen’ is echter een buitengewoon paradoxale aangelegenheid, omdat het om de cultivering van het loslaten gaat. Wie zich namelijk vast voorneemt om los te laten of om spontaan te zijn, wordt dit juist niet. Deze cultivering lijkt eerder een houding van niet geforceerde activiteit te vereisen. Of: “Zachtjes duwen!”, zoals ik een zenmeester eens een omschrijving van meditatie hoorde geven.

Deze paradox van het ‘doen van het niet-doen’ is ook van toepassing op een inleiding tot het taoïsme. Naast kennis presenteren, dient zo’n boek tegelijkertijd de relativiteit van kennisverwerving te entameren. In de toelichting van concepten moet het loslaten van diezelfde begrippen in één adem aanwezig zijn, conform de eerste regel van de *Daodejing* of de gronduitspraak van de taoïstische filosofie: “Het Dao waarover gesproken kan worden, is niet het permanente Dao.” Kortom: zo’n inleiding tot de taoïstische wijsbegeerte biedt studiemateriaal om de geest te vullen en rijdt tegelijkertijd de verhuiswagen voor om hem weer leeg te halen.

Een boek uit ons taalgebied dat in hoge mate aan dit onthechttingsideaal voldoet, is het voortreffelijke werk van Patricia De Martelaere. Met grote luciditeit belicht zij enkele kernthema’s uit het taoïstische denken, zoals het onderscheid tussen ruime kennis en geborneerde kennis en de verhouding tussen Dao en de ‘deugd’ of ‘kracht’ (Chinees: *De*) om uiteindelijk tot deze conclusie te komen:

(...) het taoïsme lijkt mij van alle levenshoudingen die ik ken tegelijk de mildste en de hardste. Het is mild en toegeeflijk omdat het (...) niet op een normatieve manier richtinggevend wil

zijn. (...) Maar dit is tegelijkertijd ook
 wat het taoïsme tot het meest
 genadeloze en in zekere zin meest
 ‘onmenselijke’ systeem maakt: het laat
 ons reddeloos over aan onszelf, zonder
 enige richting of houvast.²

Mijns inziens is de eerste helft van De Martelaeres conclusie volkomen juist. Het taoïsme is mild omdat het ‘de kracht van het zachte’ voorstaat, zoals dat onder andere tot uitdrukking komt in het beeld van de waterdruppel die op een goede dag de rots splijt of in de uitspraak dat zwijgen de meester is van het spreken. In onze literatuur vinden we in het werk van de nu zo ongeveer vergeten fin-de-siècle-dichteres Henriëtte Roland Holst overigens een fraaie parallel van deze Chinese gedachte. Zij spreekt in een sonnet het vertrouwen uit dat “de zachte krachten zeker zullen winnen in ’t eind” en stelt dat deze uitlating opwelt uit een “innig fluisteren” dat zij in zichzelf bespeurt. Vanuit ethisch perspectief houdt dit zich verlaten op de kracht van het zachte inderdaad in dat de taoïstische filosofie geen normen wil opleggen, maar altijd ruimte biedt. De Martelaeres uitspraak dat deze mildheid ons tegelijkertijd stuurloos of “reddeloos aan onszelf overlaat” vind ik echter aan de extreme kant.

De openheid van de taoïstische filosofie leidt mijns inziens niet tot een wijsgerig niemandsland waarin de mens onzeker ronddoelt, maar integendeel tot een diepere verbondenheid met de alledaagse realiteit waarin hij zich met grote spontaniteit, vrijheid en souplesse kan bewegen. In de mate waarin de mens mild is en zo zijn waardeoordelen over alles en iedereen opschort, maakt hij ruimte voor de ander of het andere. Het taoïstische denken wil de mens dan ook primair bevrijden uit zijn geboorneerdheid, zoals dat zo fraai tot uitdrukking komt in de titel van een hoofdstuk uit de *Zhuangzi*: ‘Koffers openbreken’. Wie de compartimenten van zijn geest durft open te gooien, wordt niet het slachtoffer van een “onmenselijk systeem”, zoals De Martelaere suggereert, maar wordt juist zeer ‘menselijk’, verbonden met alle andere mensen, dieren en objecten. Of, zoals de

taoïstische denkers het noemen: hij “zwerft vrij en blij met de tien-duizend dingen”. Sleutel tot deze levenshouding is het eerder genoemde niet-doen, dat zo gezien een fundamenteel sociale dimensie bezit.

Opzet van de inleiding

De openende en tegelijkertijd verbindende inzet van het begrip ‘niet-doen’, het hart van de taoïstische levenskunst, vormt de leidraad van deze inleiding. Na een schets van het politieke klimaat door ondergetekende, waarin het ontstaan van het taoïstische denken in de context van andere scholen zoals het confucianisme en legalisme wordt belicht, richt René Ransdorp zich op Laozi en zijn wijsgerig oeuvre.

Ransdorp geeft eerst een inleiding over het werk en de persoon van deze Oude Meester. Vervolgens presenteert hij een exegese van een aantal centrale tekstdelen uit de *Daodejing*, de basistekst van de taoïstische filosofie. Hij steunt daarbij op Chinese studies en commentaren op de *Daodejing* die de laatste decennia in de Chinese Volksrepubliek, Hong Kong en Taiwan zijn verschenen.³ Enkele kernthema’s uit de *Daodejing* die van grote invloed zijn geweest op de latere ontwikkeling van de taoïstische filosofie, worden in hun onderlinge samenhang verhelderd. Daartoe behoren onder meer: de onbenoembaarheid van Dao, de relatie tussen Dao en ‘deugd’, niet-doen en de ‘kracht van het zachte’. Laozi’s verwoording van deze thema’s blijft niet gevangen binnen een theoretisch kader, maar staat van meet af aan in dienst van de bevordering van een praxis, die men in algemene zin ‘de weg van de geweldloosheid’ kan noemen.

In de volgende bijdrage onderzoekt Woei-Lien Chong het boek de *Zhuangzi* (‘Meester Zhuang’) dat na de *Daodejing* van Laozi als de tweede grondtekst van het taoïsme geldt en dat wellicht uit de vierde tot derde eeuw v.Chr. stamt. De grote sleutelterm bij Laozi en Zhuangzi is *wuwei*, een complex begrip dat vaak verkeerd wordt begrepen. Door sommigen wordt het opgevat als een oproep tot passi-

De *Daodejing* van Laozi, de belangrijkste tekst van de taoïstische filosofie, is wellicht het meest vertaalde geschrift ter wereld op de Bijbel na. Een centraal begrip in dit mysterieuze boek is *wuwei* ('niet-doen'). Dit idee houdt niet in dat je moet niksen in het leven, maar dat je niets afdwingt.

Deze gedachte komen we ook tegen bij Zhuangzi en Liezi, twee andere kopstukken van de taoïstische filosofie. Alleen als je open staat voor elke situatie en alles in zijn waarde laat, zul je ontspannen en vol vreugde je doel bereiken. Deze houding vereist *wuxin* ('het zonder hart zijn'), ook te vertalen als 'de lege geest / het lege hart'.

In deze inleiding worden de belangrijkste filosofische uitgangspunten van het taoïsme belicht. Daarbij komt een keur aan onderwerpen aan bod, zoals politieke filosofie, kennistheorie, het mensbeeld, alsook de invloed op het zenboeddhisme en parallellen met het westerse denken.

Een inleiding in de taoïstische wijsbegeerte met bijdragen van kenners Michel Dijkstra, René Ransdorp, Woei-Lien Chong en Jan De Meyer.

